Methodology & Experience
Методика и опит

ИНТЕГРИРАНИТЕ УРОЦИ В ПРОФЕСИОНАЛНАТА ГИМНАЗИЯ: СМИСЪЛ И ТЕХНОЛОГИЯ

Георги Кидиков, Мариета Георгиева
Професионална гимназия „Проф. д-р Асен Златаров“ – Видин

Резюме. Статията разглежда необходимостта от промяна в начина на преподаване на учебното съдържание, така че да бъде адекватно на новата концепция за обучение. Авторите представят виждането си по отношение на откриването на нови методически акценти в урока с цел мотивиране у ученика на интерес и желание за взаимодействие с учебната среда. Представена е разработена система от интегрирани уроци, с чиято помощ се стимулира интерес към учебната дейност, формират се базисни социални умения за асертивно поведение, работа в екип, ефективно слушане и учене, развиват се комуникативните умения като основа за формиране на социалните умения.

Представени са примери за интегрирани уроци, включващи различни предмети. Измерени са нагласите на учениците и ефектът от тези уроци. Направени са изводи и препоръки за по-нататъшна работа в тази посока.

Ключови думи: интегриран урок; система; ученици; работа в екип; мотивация; базисни умения

Ежедневните ни наблюдения показват, че съвременният ученик има неясни лични цели, свързани с развитието, и като цяло – по-слаби академични умения. Децата могат да прочетат и разберат прочетеното, но демонстрират ниско ниво на анализ или умения да прилагат изученото. Нивото на комуникативни умения е незадоволително. Социалните умения по време на екипна работа са пожелателни. Съсредоточават вниманието си за кратко за постигане на близки цели, без да се задълбочават и ангажират отговорно с решаваните задачи. Така при изпитване се оценяват запомнен материал или понятия на ниско ниво на абстрактност, където освен рефлексия отсъства друг показател за формиране на оценката. Като цяло, новата концепция за обучение изисква създаването на качествено нова учебна среда, с която ученикът да взаимодейства. Тя трябва да бъде интердисциплинарна и да възпроизвежда приложението на учебните предмети в реалния свят. Това означава процесът да се центрира около ученика. Ефектът, който се търси, е формиране на социално пълноценни и активни

личности, които да са в състояние самостоятелно и уверено да решават разнообразни проблеми от ежедневната практика, да се реализират успешно в социалната среда.

За целта се опитахме да преосмислим облика на същността на урока чрез въвеждане на вариативни конструкции и взаимодействия, които да провокират желание у ученика към желана активна дейност.

Цел на проекта, който представяме, е откриването на нови методически акценти в урока, за да се мотивират интерес и желание за взаимодействие с учебната среда. Поставени са следните задачи:

– разработване на система от интегрирани уроци, с чиято помощ да се стимулира интерес към учебната дейност;

– формиране на базисни социални умения за асертивно поведение, работа в екип, ефективно слушане и учене и др.;

– развиване на комуникативните като основа за формиране на социалните умения;

– повишаване качеството на знанията по всички изучавани предмети.

Ръководехме се от очакването, ако предполагаемите методически акценти са ефективни, то учебната активност при взаимодействие с учебната среда ще се повиши, а от тук индиректно ще се променя и мотивацията за учене.

Интегрираните уроци в практиката на обучение. Започнахме с опитите за интегриране на предметите от т.нар. общообразователен цикъл. Като начало, заложихме на информационни технологии, езици (български и чужд език) и философия. В търсенето на „общото“, защото тук вече категорично не можеше да става дума за междупредметни връзки, естествено се оформи и първото ядро – комуникация и умения за комуникация. Знанията и уменията в тази група предмети са имплицитно свързани с проблемите, средствата, начините, формите, възможностите и най-важното – т.нар. етикетно очаквано поведение в речевата ситуация и социалната мрежа. Ръководени от тези идеи, организирахме и първите два интегрирани урока, които според образователните цели могат да се класифицират и като комбинирани, с оглед на това, че учещите се едновременно получават знания и формират конкретни умения, свързани с тяхното приложение. Първата тема нарекохме „Комуникация с институциите“, а втората – „Социални мрежи“. Интегралният подход обедини учебно съдържание за първа тема – информационни технологии, български език и литература и философия, а във втория случай – информационни технологии, чужд език и философия.

Предвиденото време за провеждане на уроците бе 6 часа. Заложи се на интерактивни методи на обучение. Начинът на провеждане на урока бе нов както за нас – учителите, така и за учениците. Тук няма строго утвърдено време за часовете, предвидени по философия или някой от другите предмети. От самото начало трите преподаватели заедно започват урока. През цялото време –

6 часа – те работят в екип. Съдържанието прелива от една сфера на познание в друга. Това в никакъв случай не става изкуствено, както е в т.нар. комплекси. Причината: акцент са ключовите умения, а не знанията по стандарт.

Например в първия урок – „Комуникации с институцията“, учениците трябва да преминат инструктаж за работа в компютърен кабинет, затова началното изложение е на учителя по информационни технологии. След инструктажа идва моментът на включване на всеки един учещ се в т.нар. служебна група на класа. Изискването е това да стане, като те заявят желание в мрежата. Само по себе си, нищо ново за съвременния тийнейджър, свикнал да сърфира в различните мрежи, но ще се изненадате от липсата на умения да се прави това. Обикновено се изпращат т.нар. „послания за искане на приятелство“, в които се посочва следното: „Иван (в много редки случаи се посочва второ име) ви изпрати покана за приятелство“. Оказа се, че свикналият с различни аватари млад човек, не знае и не умее да заяви себе си адекватно в публичното пространство. Именно тук се включва учителят по философия. Едно кратко тренингово упражнение от типа „Аз съм…“, което акцентира на личностната идентичност и умение да се прави това, не само емоционално активизира учениците, но и засилва стремежа за самоакцентиране. Отново следва искането за приятелство, където всеки подчертава кой е, какви са неговите основни интереси и значими качества. Учителят по БЕЛ се включва в урока с въпроси, доуточняващи вида на речевата ситуация, и изисквания за оформяне на посланието. Следва задача, поставена от учителя по информационни технологии: „Напишете официално писмо до…., с явно копие до… и скрито копие до…, с искане за…“. Както се вижда, акцентът е върху общопрактически задачи, които, формирайки определени умения, спомагат за реализиране едновременно на няколко частнопредметни цели. Успешното постигане на целите по едния от интегрираните предмети означава успех и за другите. Едновременно с това, чисто технически, се увеличава времето за работа по всяко конкретно умение. Учещите се включват в система от дейности, за чието изпълнение се изисква ниво на съзнателно поддържано и контролирано внимание. Редуват се чисто индивидуални задачи с такива, в които екипната работа задължително формира статус и роля. Още в първия урок е заложено изискването за формиране на група на класа. Там всеки заявява себе си по начин, който счита за успешен, впечатляващ или престижен. В следващите уроци за изпълнението на някои общи задачи стои изискването да потърсиш съдействие в тази група, като споделиш информация за вече свършена от теб част от задачата или най-малкото да потърсиш помощ. Тези умения спомагат за повишаване на груповата сплотеност и малко по малко превръщат класа в референтна група – защото там се извършват общи дейности, които удовлетворяват индивидуалните цели; защото там се формират съвместен начин на живот и общуване, които нямат аналог в друга среда.

Редно е да се споделят и **някои трудности**, които съпътстват нашата работа. Първата е от чисто технологично естество – организацията. Нарекохме интегрираните уроци „уроци за дейности“ и си поставихме изискването да се провеждат с всеки клас веднъж седмично. Стартирахме с три осми класа, като четвъртия решихме да използваме в качеството на контролна група. Съображението бе: в този клас по учебен план няма заложено интензивно изучаване на чужд език, което затруднява приетата идея за интеграция и води до практическата невъзможност да се организира процесът. Премина се към „плаващо“ седмично разписание – нещо доста сложно и трудоемко за реализиране, без да се споменава необходимостта от качествено преосмисляне на годишни разпределения, предвидени контролни дейности и др. подобни. Уроците за дейности изискваха интензивна работа от страна на учителите – в продължение на 6 часа следене на работата на ученици и колеги; включване при необходимост за даване на допълнителни насоки, указания или за внасяне на корекции. Уроците за дейности поставиха на изпитание и самите ученици. Първата бариера, с която трябваше да се справим, са отегчението и досадата. Втората – стремежът да се „кръшка“ от работа, която се извършва в час. Това изискваше много добро обмисляне на всяка практическа задача, която следва да се изпълни, като не се пропуска фактът – възможности и разнообразие.

Обратната връзка. Проведената сред учениците анкета ни вдъхва убеденост в това, че нашата идея работи. На въпроса „Харесват ли ви комбинираните уроци за дейности, в които сте участвали?“ 70,18% са отговорили категорично с „Да“ и 17,54% са дали отговор „По-скоро „Да“. Тези данни корелират с резултатите, получени на въпроса „Мислите ли, че комбинираните уроци трябва да присъстват във вашето обучение?“, където категорично с „Да“ отговарят 64,91%, а с „По-скоро „Да“ – 14,04 %. С други думи, положителната оценка за предлаганата организация на работа сумарно надвишава 2/3 от броя на анкетираните лица. Отговорилите категорично с „Не“ на първия въпрос са 3,57%, а на втория въпрос – 7,02%. Настроените по-скоро негативно варират, както следва: на първия въпрос те са 1,75%, а на втория – 12,28%. На първия въпрос с „Не мога да преценя“ са отговорили 7,02%, а на втория – 1,75%.

Едно по-детайлно анализиране на негативните настроения показва, че тази група ученици са срещнали затруднения в комбинираните варианти с присъствие на чужд език и изобразително изкуство – 7,01% за чужд език срещу 3,51% за изобразително изкуство. Подобни затруднения приемаме за нормално отклонение от нормата, тъй като в единия от класовете, с които се експериментира, въведеният за интензивно изучаване чужд език е за първа година, а проблемите с изобразителното изкуство са резултат на естествени предразположения и качества на изследваните лица. Същият кръг анкетирани посочват като предпочитани комбинации уроците, в които присъстват философия, информационни технологии, музика.

Тази констатация ни отвежда към предпочитани варианти на комбинация. Водещо място в анкетата заема вариантът БЕЛ – философия – музика – 26,25%. Този факт не е без значение поради това, че създава условия за допълнително интерпретиране на учебно съдържание и разширяване на кръгозора за практическа приложимост на изучаваното. На второ място като предпочитана комбинация учениците са посочили вариантите, които включват чужд език – 16,44%. Различните варианти на комбинация се радват на диференциран прием сред учениците, но въпреки това сама по себе си говори много убедително (чужд език – философия – информационни технологии – 45,84%; чужд език – химия – информационни технологии – 40%; химия – предприемачество – чужд език – 4,16%). Тези данни насочват вниманието към факт, който не е без значение: присъствието на предмета информационни технологии. Трябва да се подчертае, че всеки вариант на комбиниране с него е оценен високо и приет позитивно: Например: чужд език – философия – информационни технологии – 17,50%; чужд език – химия – информационни технологии и български език – философия – информационни технологии – 15%; предприемачество – изобразително изкуство – информационни технологии – 13,75%

Практическите умения, които според учениците са формирани качествено, са: умения, свързани с опазване на околната среда, комуникативни умения, работа в социални мрежи; умения в сферата на предприемачеството; умения, свързани с обучението по БЕЛ (анализ на текст, писане на текст, формулиране и аргументиране на позиция и др.); умения, свързани с обучението по чужд език (речеви умения, четене и разбиране на текстове, писане на текстове); работа в екип; справяне с гнева и агресията; практически умения, свързани с предмета химия; умения за работа с програми и офис пакет; умения, свързани с обучението по история (работа с карта, изготвяне на план-конспект, анализ на исторически текст); умения за справяне със задачите и постигане на целите. 3,74% от учениците са посочили като резултат „цялостна промяна в отношенията си към хората“.

Тези резултати се засичат с отговорите, на около 37% от учениците, посочили „ДА“ на въпроса „Можете ли да посочите три теми от предметите, които изучавате?“. Отговорите варират: Химия/Екология (теми, свързани с опазване на околната среда и за взаимодействията на химическите елементи) – 32,43%; Предприемачество (рисунка на тема „Храната – извор на живот“, пазар, пари, печалба, нови пазари) – 27,03%; Философия (агресия, конфликти, общуване) – 24,32%; История (велики географски открития, темите за Османската империя, религиозни войни, откриване на нови пазари, Ренесанс, Реформация) – 21,62%; Чужд език (социални мрежи, екология, кариерно развитие) – 18,92%; Информационни технологии (социални мрежи, екология, химическите елементи) – 16,22%; БЕЛ (писане на писмо, „Илиада“, съчинения) – 10,81%; Музика (конфликти, изразяване на емоционални

състояния с музика; агресия) – 8,11%; Математика (вектори, комбинаторика, пермутации) – 5,41%

Насочваме вниманието към математиката. Първата година тя присъства в комбинация само в два урока. И двете комбинации са с информационни технологии и се реализираха в началото на учебната година. С оглед сложността на учебното съдържание, фактът че 5,41% от учениците са запомнили теми и възприели извършеното от колегите като качествено, считаме за една добра оценка за свършена работа. Сега математиката е включена в повече варианти, като единият – макар и доста атрактивен като идея – „Работа с план-конспект“, се оказа изключително полезен.

Тази констатация се подкрепя и от други факти. Например: по едни и същи теми процентното съотношение на тези, които са срещнали трудности, спрямо тези, които мислят, че учебното съдържание се усвоява по-лесно в комбинираните уроци, може да се представи така (таблица 1).

Таблица 1

Теми/уроци	Несрещащи затруднения	Срещнали затруднения
Химия/Екология (теми, свързани с опазване на околната среда и за взаимодействията на химическите елементи)	32,43%	5%
Предприемачество (рисунка на тема „Храна – извор на живот“, пазар, пари, печалба, нови пазари)	27,03%	5%
Философия (агресия, конфликти, общуване)	24,32%	5%
История (велики географски открития, темите за Османската империя, религиозни войни, откриване на нови пазари, Ренесанс, Реформация)	21,62%	5%
Чужд език	18,92%	5%
Информационни технологии (работа в интернет, работа с „Офис 2016“, работа с други програми и софтуер)	16,22%	5%
БЕЛ (писане на писмо, „Илиада“, съчинения)	10,81%	5%
Музика (сценки, видовете на такта, изразяване на емоционални състояния с музика)	8,11%	5%
Математика (вектори, комбинаторика, пермутации)	5,41%	5%
Изобразително изкуство (рисунка и символика)	5,41%	5%

Забелязва се константност на учениците, срещащи затруднения. Последното потвърждава нашата теория за по-висока достъпност на поднасяне на учебното съдържание. Нещо повече – очевидно посредством интегралния подход възможността за индивидуализиране на работата с отделни ученици е по-висока.

Анализът на затрудненията, срещани от учениците, ни отвежда към следното: най-честите затруднения са при работа в екип (3% от анкетираните), при ползване на чужд език – 2%, при изпълнение на поставените практически задачи – 1%. Както вече бе посочено, в единия от класовете, с който се експериментира, изучаваният чужд език се въвежда за първа година. В този смисъл, затрудненията се приемат за нормални. Дори може да се твърди, че благодарение на комбинираните уроци и разнообразните дейности те са сведени до минимум. Що се отнася до „работа в екип“, тук проблемите са от качествено друго естество. Въпреки нарочно предвидените теми и създавана организация не бива да се забравя възрастовата граница на учениците, която предполага стремеж за лична изява и заемане на лидерска позиция в групата. В няколко от анкетните карти може да се открият коментари на този въпрос по следния начин: „Беше ми трудно да приема, че невинаги аз съм прав“, „Трудно ми беше да свикна да се вслушвам в мнението на другите“ и т.н. Последното показва, че проблемът опира до личната его-представа за ролева реализация, а не в създаваната организация в часовете. Трудностите при изпълнение на поставените задачи са придружени с коментар „трудни, но интересни“, което ни кара да мислим, че в тази своя оценка учениците не влагат негативизъм, а по-скоро правят сравнение с обичайната практика, която се възприема в редовните часове. На въпроса „Какво според вас трябва да се промени в организацията и провеждането на комбинираните уроци?“ 54,39% от анкетираните мислят, че нищо не трябва да се променя, 5,26% препоръчват включването на повече занимателни игри, а 8,77% акцентират върху необходимостта да се увеличи възможността за работа в екип. Останалите препоръки са свързани с включването на уроци на открито, темите да станат по-интересни и др. С еднаква честота – 1,75%, се дават препоръки за по-рядко или по-често провеждане или отпадане на самите уроци. Процентът на неотговорилите на въпроса е 14,04%.

Налага се изводът, че създадената организация за провеждане на комбинираните уроци е добра и се приема положително от учениците. В същото време, препоръките за работа в извънучилищна обстановка, засилване на занимателния характер на задачите и поставяне на повече задачи, изискващи екипна работа, ще бъдат обект на бъдещите планове за провеждане на учебната дейност.

В този ред на мисли, препоръките на учениците за включване на учебни предмети и теми считаме за полезни и градивни. 17,65% настояват за включването на физическо възпитание и спорт. Нещо, по което вече се работи и може с гордост да подчертаем, че първите опити в тази посока дадоха положителен резултат. Увеличи се участието на предметите биология и здравно образование, история и цивилизация и др. От тази година се правят опити за включване на предмети от професионалното направление и работата започна с IX клас.

Изводи и заключения. Категорично се налага убеждението, че интегрираните уроци са рационално решение и имат своето място в обучението на учениците от VIII клас. Комбинации, в които участва предметът информационни технологии, се приемат не само положително, но и създават нови възможности за по-достъпно разработване на учебното съдържание. Трябва да се подчертае, че тук не става дума само за междупредметни връзки, за качествено интегриране на различни предмети. Комбинациите, включващи чужд език, също заслужават висока оценка. Ограниченията при тях се налагат единствено от това дали езикът е бил обект на изучаване преди, или се явява нов за ученика. Безспорен е обаче фактът, че се създават условия не само за по-широко поле за комбинация с другите изучавани предмети, но и практическо усъвършенстване на езиковите умения в реални речеви ситуации.

Интегриране, при което се включва предметът философия, се радва на определен успех. С оглед възможностите, които предлага самото учебно съдържание, както и мнението на учениците би следвало за в бъдеще да се обмисли по-значимо присъствие на тематика, комбинираща философията с други учебни предмети. Фундаменталният потенциал, заложен в учебното съдържание в посока формиране на социални умения, според нас може да се разгърне ефективно именно чрез прилагане на интегралния подход.

Начинът, по който учениците приемат и участват в обучение, при което водещата тематика е химия, привлича вниманието. Проучването показва, че интегралният подход дава възможност в този случай сериозното и трудно учебно съдържание да се превърне в желано, атрактивно и лесно за научаване.

Интересни са резултатите, които се отчитат по отношение на предприемачеството. Този предмет съгласно новите учебни планове се превръща в елемент от задължителната подготовка. Въвежданият понятиен апарат по предмета е сложен. Въпреки това комбинирането на предмета с други, като информационни технологии, изобразително изкуство, български език и т.н., се посреща с интерес от учениците. Нещо повече, те го превръщат в предмет, предпочитан за изучаване и присъствие като комбинация с други учебни предмети.

При комбиниране на учебните предмети първоначално бе изключен като вариант физическо възпитание и спорт. Анкетата показва, че учениците биха се отнесли положително в случаите, в които е предвидено неговото присъствие. Това кореспондира с предложението за уроци, които да се провеждат на открито. Липсата в началния етап на реализация на проекта на комбинирани уроци вън от класната стая бе продиктувано единствено от факта, че провеждането на подобен тип учебни часове изисква технологична организация, която допълнително ще усложни изготвянето на седмичното разписание. Второто съображение е свързано с необходимостта от по-задълбочено и детайлно

обмисляне и планиране на подобни уроци. Наложи се убеждението за необходимостта от по-засилено присъствие на занимателен характер на поставените задачи. Трябва да се подчертае, че усилията на всички участващи в проекта учители са именно в тази посока – заданията да имат игрови характер, помалко суха теория, повече екипна и забавна дейност.

Разгледана беше и честотата на провеждане на уроците за дейности. Процентът на тези, които искат тяхното намаляване, е 1,75%, което считаме за статистически малко. Същият е процентът и на тези, които предлагат тяхното увеличаване. Последното дава основание да се твърди, че въведената организация и честотата на провеждане на тези уроци се приемат положително и за нещо нормално и естествено от учениците. Това, което трябва да се оптимизира, са темите, комбинацията на предметите, моментът на въвеждане на една или друга тема. При планиране на проектната дейност се заложи идеята предметите да са задължително три. Предприетите стъпки на всяка цена да се удовлетвори това условие, крият опасност от изкуствени комбинации и „залитане“ към порочни комплекси или конективизъм[1)]. Преодоляването на подобни уклони наложи да се обмислят варианти, където да се интегрират два учебни предмета, което би повишило ефективността от предлагания подход.

Накрая, но не на последно място, безспорно считаме начина, по който предлагаме да се оптимизира обучението, за новаторски. В неговото реализиране могат да се открият всички изисквания към иновацията: конструираност; инвариантен модел на технологично и комуникативно ниво (включително на интерактивно и перцептивно); внедримост; удостоверимост, доказуемост, социална потвърдимост.

Разработваният проект удовлетворява и т.нар. допълнителни признаци за иновация: експериментаторство; атрактивност (привлеченост, въвлеченост, приобщеност на самия субект на иновацията и приобщеност на други социални лица към нововъведението); удовлетворяемост; идеалоположеност – включва моралните аспекти, ценностите и идеалната цел, в името на която се предлага дадената иновация.

БЕЛЕЖКИ

1. Иван Иванов. По пътя на постмодерната дидактика, https://www.ivanpivanov.com › 99_Po-pytq-kam-postmodernata-didactika
2. George Siemens. Connectivism: Learning Theory or Pastime for the Self-Amused? http://www.elearnspace.org/Articles/
3. Mark Taylor. Postmodern Pedagogy. Teaching and Learning with Generation NeXt. https://www.taylorprograms.org

ЛИТЕРАТУРА

Марев, И. & Иванов, И. (1995). От обучение-усвояване към учене-изследване. *Педагогика, 5.*

Марев, И. & Иванов, И. (1998). От знаниецентристко към културосъобразно образование. *Педагогика, 10.*

Стефанова, М. (1998). Иновацията в училищното образование. *Отворено образование, 6,* 24 – 37.

REFERENCES

Marev, I. & Ivanov, I. (1995). Ot obuchenie-usvoyavane kam uchene-izsledvane. *Pedagogika-Pedagogy, 5.*

Marev, I. & Ivanov, I. (1998). Ot znanietsentristko kam kulturosaobrazno obrazovanie. *Pedagogika-Pedagogy, 10.*

Stefanova, M. (1998). Inovatsiyata v uchilishtnoto obrazovanie. *Otvoreno obrazovanie, 6,* 24 – 37.

INTEGRATED VOCATIONAL HIGH SCHOOL LESSONS: MEANING AND TECHNOLOGY

Abstract. The article examines the need of changing the way teaching content is taught in relation with the new learning concept. The authors present their views in the field of implementing new methodological elements in the lesson in order to motivate the student's interest and desire to interact with the learning environment. A system of integrated lessons has been presented in order to strengthen interest in learning activities, develop basic social skills for assertive behaviour, improve teamwork, effective listening and learning, and develop communication skills as a basis for social skills formation.

Examples of integrated lessons involving different subjects are provided. Students' attitudes and the effects of these lessons are measured. On this basis are made conclusions and recommendations for further work in this direction.

Keywords: integrated lesson; system; students; teamwork; motivation; basic skills

✉ **Mr. Georgi Kidikov, Eng. Marieta Georgieva**
"Dr. Assen Zlatarov" Vocational School
Vidin, Bulgaria
E-mail: pgaz-vidin@pgaz.org